

3. РИНКОВІ МЕХАНІЗМИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

УДК 005.336.4:657.6

ТЕХНОЛОГІЯ АУДИТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Урсова З.П., к.е.н., доцент, Гиря Р.М.

Запорізький національний університет

Україна, 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66

rusya.girya@ukr.net

У статті визначено сутність інтелектуального капіталу, необхідність формування інтелектуального капіталу та чітке управління ефективним функціонуванням підприємства. Проаналізовано підходи вчених до структури інтелектуального капіталу та проведено порівняльний аналіз. Розглянуто важливість аудиту інтелектуального капіталу для підприємства та виділено її цілі та завдання. Розглядаються методи оцінки вартості інтелектуального капіталу, виділені їх переваги та недоліки. Доведено доцільність аудиту інтелектуального капіталу. У сучасних умовах формування інноваційної економіки найціннішим активом та впливовим фактором є нематеріальні цінності. Це нові знання та об'єкти інтелектуальної власності, які становлять інтелектуальний капітал людини, підприємства чи промисловості та визначають їх конкурентоспроможність. Інноваційно орієнтовані підприємства, які займають лідируючі позиції серед ринкових структур, пов'язують збільшення ефективності їхньої продуктивності з використанням інтелектуальних можливостей найманого персоналу. Інтелектуальна робота стає стратегічним чинником сучасного підприємства, а вміле використання новітніх технологій управління може забезпечити стабільність науково-технічного персоналу, накопичення та розвиток людського капіталу. Незважаючи на значний науковий прогрес закордонних та вітчизняних учених із різних аспектів інтелектуального капіталу, зараз існують труднощі в розумінні деяких понять, а процес аудиту інтелектуального капіталу недостатньо розвинений. Інтелектуальний капітал підприємства є однією з основ його ефективного розвитку та одним з факторів забезпечення конкурентоспроможності. У зв'язку з цим процеси управління підприємством потребують аналізу інтелектуального капіталу та його елементів, а питання оцінки та вдосконалення управління інтелектуальною власністю потребує детального вивчення.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інтелектуальний продукт, аудит інтелектуального капіталу, методи оцінки інтелектуального капіталу.

ТЕХНОЛОГИЯ АУДИТА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА

Урсова З.П., к.э.н., доцент, Гиря Р.М.

Запорожский национальный университет

Украина, 69600, Запорожье, ул. Жуковского, 66

В статье определяется сущность интеллектуального капитала, необходимость формирования интеллектуального капитала и его четкое управление для эффективной работы предприятия. Анализируются подходы ученых к структуре интеллектуального капитала и проводится сравнительный анализ. Рассматривается важность аудита интеллектуального капитала для предприятия и выделяются его цели и задачи. Исследуются методы оценки ценности интеллектуального капитала и подчеркиваются их преимущества и недостатки. Доказана целесообразность аудита интеллектуального капитала. В современных условиях формирования инновационной экономики наиболее ценным активом и влиятельным фактором являются нематериальные ценности. Это новые знания и объекты интеллектуальной собственности, которые составляют интеллектуальный капитал человека, предприятия или отрасли и определяют их конкурентоспособность. Инновационные предприятия, занимающие лидирующие позиции среди рыночных структур, связывают повышение эффективности своей производительности с использованием интеллектуальных возможностей наемного персонала. Интеллектуальная работа становится стратегическим фактором современного предприятия, а умелое использование новейших технологий управления может обеспечить стабильность научно-технического персонала, накопление и развитие человеческого капитала. Несмотря на значительный научный прогресс зарубежных и отечественных ученых по различным аспектам интеллектуального капитала, в настоящее время существуют трудности в понимании определенных терминов, а процесс интеллектуального аудита капитала недостаточно развит. Интеллектуальный капитал предприятия является одним из оснований его эффективного развития и одним из факторов обеспечения конкурентоспособности. В этой связи для

процессов управления предприятием необходим анализ интеллектуального капитала и его элементов, а вопрос оценки и совершенствования управления интеллектуальной собственностью требует детального изучения.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, интеллектуальный продукт, аудит интеллектуального капитала, методы оценки интеллектуального капитала.

TECHNOLOGY OF AUDIT OF INTELLECTUAL CAPITAL

Urusova Z.P., PhD in Economics, Docent, Girya R.M.

*Zaporizhzhia National University
Ukraine, 69600, Zaporizhzhia, Zhukovsky str., 66*

The article defines the essence of intellectual capital, the need to form intellectual capital and its clear management for the effective operation of the enterprise. The approaches of scientists on the structure of intellectual capital are analyzed and their comparative analysis is carried out. The importance of audit of intellectual capital for the enterprise is considered and its goals and tasks are singled out. Methods for estimating the value of intellectual capital are explored and their advantages and disadvantages are highlighted. The expediency of the audit of intellectual capital is proved. In modern conditions of formation of innovative economy the most valuable asset and influential factor are intangible values. These are new knowledge and objects of intellectual property that make up the intellectual capital of a person, enterprise or industry and determine their competitiveness. Innovation-oriented enterprises, which occupy a leading position among market structures, associate the increase in the efficiency of their productivity with the use of intellectual capabilities of hired personnel. Intellectual work becomes a strategic factor of the modern enterprise, and skillful use of the newest management technologies can provide stability of scientific and technical personnel, accumulation and development of human capital. Despite the considerable scientific progress of foreign and domestic scientists on various aspects of intellectual capital, there are currently difficulties in understanding certain terms, and the development of intellectual capital audit has not been sufficiently developed. At present, intellectual capital of an enterprise is one of the bases of its effective development and one of the factors of ensuring competitiveness. In this regard, the processes of enterprise management need analysis of intellectual capital and its elements, and the issue of evaluation and improvement of intellectual property management requires a detailed study of them.

Key words: intellectual capital, intellectual product, audit of intellectual capital, methods for estimating intellectual capital.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах формування інноваційної економіки найбільш цінним активом і впливовим фактором виступають нематеріальні цінності. Це нові знання й об'єкти інтелектуальної власності, які становлять інтелектуальний капітал людини, підприємства або галузі і визначають їх конкурентоспроможність. Інноваційно спрямовані підприємства, які займають лідируючі позиції серед ринкових структур, пов'язують підвищення ефективності своєї продуктивності з впровадженням інтелектуальних можливостей найманого персоналу.

Сьогодні інтелектуальний капітал підприємства є однією з основ ефективного розвитку та одним із чинників забезпечення конкурентоспроможності. У зв'язку з цим, процеси управління підприємством потребують аналізу інтелектуального капіталу та його елементів, а питання оцінки та удосконалення управління інтелектуальними активами вимагають детального вивчення. Отже, метою роботи є дослідження проблемних аспектів аудиту інтелектуального капіталу підприємства та наукове обґрунтування практичних рекомендацій щодо його оцінки на сучасному етапі формування національної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми формування й використання інтелектуального капіталу вивчали такі всесвітньо відомі зарубіжні вчені, як К. Беккер, який досліджував необхідність інвестицій у людський капітал [1], Т. Стюарт звертається до поняття інтелектуального капіталу як джерела цінності компаній й умови їх успішного розвитку [2], Й. Шумпетер, який визначив структуру інновацій [3], Д. Шнайдер досліджував використання інтелектуального капіталу у технологічному маркетингу [4] та ін. В українських та російських авторів теж є чимало праць, присвячених вивченню проблематики інтелектуального капіталу. Серед них найбільш значними є праці К. Багриновського [5] та М. Бендикова [5]. Є. Хрустальова [5], які вважають, що визначення інтелектуального капіталу має досить загальний характер і зазвичай має на увазі суму тих знань усіх працівників компанії, яка забезпечує її конкурентоспроможність. І. Піняк [6] розглянув структуру інтелектуального капіталу,

І. Фролова визначила інтелектуальний капітал як сукупність невлених активів, які виражені у вигляді знань, навичок, виробничого досвіду конкретних людей (людські авуари) і вловених нематеріальних активів у вигляді патентів, баз даних, програмного забезпечення, знаків та ін., які продуктивно використовуються для максимізації прибутку, підвищення вартості активів підприємства або інших економічних і технічних результатів [5], та ін. Незважаючи на значний науковий доробок зарубіжних та вітчизняних вчених щодо різноманітних аспектів інтелектуального капіталу, зараз є труднощі у розумінні окремих термінів, недостатньо розробок здійснено щодо питання аудиту інтелектуального капіталу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Сьогодні інтелектуальний капітал підприємства є однією з основ ефективного розвитку та одним із чинників забезпечення конкурентоспроможності. У зв'язку з цим, процеси управління підприємством потребують аналізу інтелектуального капіталу та його елементів, а питання оцінки та удосконалення управління інтелектуальними активами вимагають їх детального вивчення. Отже, метою роботи є дослідження проблемних аспектів аудиту інтелектуального капіталу підприємства та наукове обґрунтування практичних рекомендацій щодо його оцінки на сучасному етапі формування національної економіки.

Згідно з поставленою метою, потрібно розглянути такі завдання:

- дослідити підходи до визначення інтелектуального капіталу;
- розглянути структуру інтелектуального капіталу та порівняти різні підходи вчених щодо цього питання;
- виявити проблемні аспекти аудиту інтелектуального капіталу підприємства та його значення в ефективності управління трудовими ресурсами;
- дослідити методи оцінки інтелектуального капіталу та здійснити їх порівняльний аналіз.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У загальному розумінні під інтелектуальним капіталом персоналу мають на увазі суму знань і умінь, а також досвід і кваліфікацію всіх працівників організації, що забезпечують її конкурентні можливості на ринку [7, с. 102].

Результатом ефективного використання інтелектуального капіталу персоналу виступає інтелектуальний продукт – результат розумової діяльності, що включає винаходи, відкриття, патенти та інші об'єкти інтелектуальної діяльності. Оскільки обсяг інтелектуального продукту організації залежить від потенційних можливостей і ефективності використання інтелектуального капіталу, проблеми зростання інтелектуальних ресурсів організації набувають зараз великого значення [8, с. 3].

Існує управління, вимірювання, оцінка та аудит інтелектуального капіталу. Наше дослідження присвячено аудиту інтелектуального капіталу. Він проводиться для визначення сукупності ресурсів, необхідних при розробці заходів щодо вдосконалення системи використання інтелектуального капіталу та проведенні необхідних змін в компанії.

Аудит інтелектуального капіталу розглядає нематеріальні активи компанії, має на увазі їх фіксування і документальне оформлення, підрахунок вартості на поточний момент.

При дослідженні працівників зазвичай розглядається освіта кожного з них, проводиться ряд психометричних тестів на тип особистості з метою виявлення потенціалу кожного співробітника. У результаті виявляються індивіди, що володіють критичним мисленням, які вміють успішно взаємодіяти з клієнтами та колегами, що демонструють схильність до командної роботи. Слід розглянути й права на інтелектуальну власність, торгові марки, ноу-хау. У підсумку отримуємо значний обсяг відомостей, що дасть можливість визначити кількість працівників з вищою освітою, кількість людей зі стажем роботи в компанії більше десяти років, кількість зареєстрованих патентів, суму, у яку обійшовся їхній захист.

Проблема полягає в тому, що цей процес може надовго затягнутися, оскільки ми маємо справу з людьми. Дуже важливо перед складанням плану аудиту визначитися з конкретною метою його проведення. Такими цілями можуть виступати:

- виявлення та упорядкування інтелектуальної власності підприємства;
- здійснення заходів щодо організації управлінського та бухгалтерського обліку інтелектуальної власності на підприємстві;
- аналіз або підтвердження здатності організації досягти своїх цілей;
- планування подальших досліджень і розробок;
- накопичення вихідної інформації для складання програм реорганізації;
- визначення цілей навчальних програм і програм підготовки для співробітників та ін.

Процес аудиту інтелектуального капіталу передбачає наявність певного перехідного стану, заради якого і робиться сам аудит. Аудит інтелектуального капіталу – це виявлення інтелектуальних можливостей компанії, управління ними та спостереження за ними. Аудитор зацікавлений у виявленні співробітників, знання і вміння яких використовуються не повною мірою.

Для здійснення аудиту інтелектуального капіталу необхідні фахівці високого професійного рівня в галузі економіки, людських ресурсів і менеджменту.

Вони повинні виявити ключові навички, необхідні працівникам для досягнення основних цілей організації [9, с. 17].

Розглянемо структуру інтелектуального капіталу за Т. Стюартом [2, с. 109], він поділяється на 3 групи:

- людський капітал, до якого відносяться знання, навички, вміння, творчі здібності, моральні цінності, культура праці;
- структурний капітал, у який входять технічне та програмне забезпечення, бази даних, патенти, товарні знаки, оргструктура, оргкультура;
- споживчий капітал: зв'язки з клієнтами, інформація про клієнтів, історія стосунків з клієнтами, товарна марка.

Проте існує багато підходів щодо структури інтелектуального капіталу, які наведені в порівняльній таблиці (табл. 1).

Таблиця 1 – Підходи науковців щодо структури інтелектуального капіталу[10-13]

Структурні елементи інтелектуального капіталу	Автори, що досліджували структуру інтелектуального капіталу			
	Едвідссон Л., Мелоун М.	Брукінг Е.	Кісельова В. Рязанцева О. Архіпов П. Бендіков М. Джамай Е.	Руус І.
Структурний капітал	+		+	
Людський капітал	+		+	+
Організаційний капітал	+			
Капітал клієнтів	+			
Інноваційний капітал	+			
Капітал процесів	+			
Активи ринку		+		
Активи інфраструктури		+		
Активи інтелектуальної власності		+		
Гуманітарні активи		+		
Споживчий капітал			+	
Капітал підприємства (взаємовідносини, бізнес-процеси, розвиток бізнесу)				+

Аудит інтелектуального капіталу призначений для забезпечення більш ефективного управління трудовими ресурсами і знаннями. У процесі аудиту використовується цілий ряд процедур вимірювання та оцінки різних інтелектуальних активів.

Зараз розроблено кілька десятків методів оцінки ринкової вартості інтелектуального капіталу на рівні підприємства. Велика кількість конкуруючих підходів для оцінки інтелектуального капіталу є наслідком складності й обмеженої можливості використання традиційних методів для оцінки нематеріальних активів.

Специфічний характер окремих елементів інтелектуального капіталу ускладнює розробку єдиного універсального методу оцінки. Різноманітність методичних підходів відображає різні уявлення їхніх авторів про сутність інтелектуального капіталу, його основні структурні компоненти, а також про цілі проведення оцінки вартості інтелектуального капіталу.

Можна виділити такі фактори отримання доходів від інтелектуального капіталу [14, с. 43]:

- неконкурентність (здатність розширення) – фундаментальна особливість активів, заснованих на знаннях. Вона полягає в тому, що їх можна багаторазово використовувати без зменшення корисності. Такі активи характеризуються «зростаючим ефектом масштабу», коли цінність збільшується в міру використання.
- мережеві ефекти – активам, які засновані на знаннях, притаманні позитивні мережеві ефекти. Вигоди на мережевих ринках зростають з розмірами мережі. Отже, цінність мережевих елементів інтелектуального капіталу може багаторазово зростати.

Існує багато методів оцінки вартості інтелектуального капіталу, розглянемо їх сутність, переваги та недоліки докладніше:

1. Ринкова та балансова вартість і коефіцієнт Тобіна (Market-to-Book Ratio Tobin's Q). Цей метод популярний завдяки простоті і доступності. Основне припущення полягає в тому, що інтелектуальний капітал становить різницю між величиною ринкової вартості фірми і її балансовою вартістю, взятою з фінансових звітів.

Q Тобіна – аналогічний показник, за винятком того, що в знаменнику використовується не балансова вартість активів (первісна вартість за вирахуванням нарахованої амортизації), а відновна вартість – вартість активів фірми на ринку за умови їх заміщення.

2. Аудит інтелектуального капіталу (Technology Broker). Модель аудиту інтелектуального капіталу, запропонована Брукінгом [15, с. 109], стала однією з перших моделей, яка пропонувала грошовий вираз вартості інтелектуального капіталу і його компонентів. Брукінг розглядає інтелектуальний капітал як поєднання чотирьох основних елементів – ринкових активів, інтелектуальної власності, людських активів й інфраструктурних активів. Вартість ІК оцінюється на основі діагностики відповідей на 20 запитань, які характеризують ці чотири основні компоненти ІК.

3. Навігатор Скандію (Scandia Navigator). Цей метод запропонований фахівцями шведської страхової та фінансової групи Scandia. Згідно з ним, інтелектуальний капітал оцінюється через аналіз і агрегування 164 індикаторів, які використовуються для оцінки п'яти основних компонентів: фінансів; клієнтів; процесів; розвитку; персоналу.

4. Модель EVA. Модель Economic Value Added (EVA) була представлена консалтинговою компанією Stern Stewart як «всебічна модель оцінки ефективності діяльності компанії», яка використовує змінні бюджетування капітальних видатків, фінансового планування, постановки цілей, комунікації з акціонерами, механізму винагороди менеджерів і т. п.

5. Оцінка на основі врахування доходу від ІК (Knowledge Capital Earnings). Ця модель була запропонована Барухом Левом у 1999р. Вартість інтелектуального капіталу розраховується як частка нормованого прибутку, яка перевищує очікувані доходи, пов'язані з балансовими активами.

6. Монітор нематеріальних активів (Intangible Asset Monitor). Використання монітора Свейбі передбачає встановлення індикаторів на основі стратегічних цілей фірми для того, щоб оцінити чотири аспекти створення нової вартості за допомогою інтелектуального капіталу. До цих аспектів належать: зростання, оновлення, ефективність, стабільність (скорочення ризику).

7. Метод ланцюгової вартості (Value Chain Scoreboard). Цей метод був запропонований Барухом Левом у 2001р. [14, с. 74] і являє собою матрицю нефінансових індикаторів, які збираються в три категорії відповідно до циклу розвитку інтелектуального капіталу: відкриття, впровадження та комерціалізація.

8. Коефіцієнт вартості, доданої ІК (Value Added Intellectual Coefficient). Методологія VAIC, розроблена А. Пулик у 1998 р. [17, с.118], являє обчислювальну базу для проведення широкого емпіричного дослідження. Із формальної точки зору VAIC є сумою трьох показників: 1) CEE – ефективності зайнятого капіталу; 2) HCE – ефективності людського капіталу; 3) SCE – ефективності структурного капіталу. Таким чином, VAIC оцінює не саму величину інтелектуального капіталу, а ефективність його використання. Основне співвідношення виглядає наступним чином: $VAIC = CEE_i + HCE_i + SCE_i$.

9. Метод «The Value Explorer». Цей метод був розроблений нідерландським підрозділом аудиторської компанії KPMG під час проекту з вивчення нових підходів до оцінки інтелектуальних активів. Аналітики обчислюють і розподіляють вартість інтелектуального капіталу між п'ятьма видами активів: активами; навичками і неявними знаннями; колективними цінностями і нормами; технологіями і явними знаннями; основними й управлінськими процесами.

10. Система збалансованих показників (Balanced Scorecard). Одна з найбільш відомих систематичних моделей використання нефінансових показників у стратегічному управлінні. Діяльність компанії оцінюється за допомогою індикаторів, які характеризують чотири основні напрями: фінансовий; клієнтський; процесний; навчання.

Кожен із перерахованих методів не позбавлений переваг і недоліків. Порівняльний аналіз моделей оцінки вартості інтелектуального капіталу наведений у Таблиці 2.

Таблиця 2 – Порівняльний аналіз методів оцінки ІК

Метод	Переваги	Недоліки
Ринкова та балансова вартість і коефіцієнт Тобіна	простота, надійні вихідні дані, зручність використання в панельних дослідженнях	не враховується більшість зовнішніх факторів, концептуальна суперечливість, необхідність наявності розвинутого фінансового ринку
Аудит ІК	інструментально-практична спрямованість, емпірична апробація	суперечливий перехід до кількісних результатів, значний ступінь суб'єктивності процедура
Навігатор Скандію	перша таксономія ІК, фундаментальна широта, включення капіталу клієнтів	внутрішня суперечливість ряду індикаторів, ускладненість моделі, залежність індикаторів
Модель EVA	простота методичних основ	агрегованість оцінки ІК, негативні емпіричні результати
Оцінка на основі врахування доходу від ІК	деяка емпірична підтримка	суб'єктивність значного числа вхідних даних
Метод ланцюгової вартості	облік стадій інноваційного циклу, унікальні нефінансові індикатори	концептуальна сутність моделі, відсутність емпіричної підтримки
Коефіцієнт вартості, доданої ІК	стандартизована оцінка ефективності ІК, надійні вхідні дані	суперечливі емпіричні результати, слабкість оцінки структурного капіталу
Метод «The Value Explorer»	стратегічна спрямованість, інструментальна методологія	суб'єктивний перехід від якісних оцінок до кількісних показників, недостатньо розроблена діагностична частина
Модель реальних опціонів	нелінійна модель, облік стратегічної гнучкості ІК	складний математичний і обчислювальний апарат, відсутність розвинутої методології для оцінки ІК

Дані, отримані в результаті проведення оцінки вартості інтелектуального капіталу, можуть використовуватися під час прийняття рішень про комерційне використання інтелектуального капіталу.

ВИСНОВОК

Отже, питання управління процесами комерціалізації й оцінки вартості інтелектуального капіталу складні, проте становлення ринкової економіки і підвищення вимог до якості й конкурентоспроможності продукції обумовлює гостру необхідність розробки відповідних інструментів і методів управління інтелектуального капіталу, а також впровадження їх в практику сучасного менеджера. Знання вашого інтелектуального капіталу – багате джерело інформації про організацію, що має особливу цінність у таких ситуаціях: підтвердження спроможності організації досягти своїх цілей, планування досліджень і розробок, акумулювання вихідної інформації для складання програм з реорганізації, постановка цілей навчальних програм і програм підготовки для співробітників організації, оцінка вартості підприємства.

Виконання наступних етапів забезпечить проведення аудиту інтелектуального капіталу на належному рівні: опис бажаних перетворень, цілей, поля діяльності і обмежень; визначення оптимальних параметрів активів; присвоєння параметрам верхніх граничних значень; вибір методів аудиту; проведення аудиту активів; документальне оформлення цінності активів у базі знань інтелектуального капіталу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беккер Г. Человеческое поведение: экономический поход. Избранные труды по экономической теории: пер. с англ. Москва: Издательский дом ГУ-ВШЕ, 2003. 672 с.
2. Стюарт Томас А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Пер. з англ. В. Ноздріну. Москва: Поколение, 2007. 368 с.
3. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Москва: Прогресс, 1982. Директмедиа Паблшинг Москва, 2008. 328 с.
4. Шнайдер Д. Технологический маркетинг. Москва: Изд-во Янус-К, 2003. 474 с.
5. Багриновський К. А., Бендиков М. А., Фролов И. Е., Хрусталёв Е. Ю. Наукоёмкой сектор экономики России: состояние и особенности развития. М.: ЦЭМИ РАН, 2001. 120 с.
6. Піняк І. Бурліцька О. Структуризація інтелектуального Капіталу ВИЦОГО навчального закладу. *Соціально-економічні проблеми і держава, 2014. Вип. 2. С. 154–161.*
7. Леонтьев Б. Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе. Москва, 2007. 200 с.
8. Джамай Е. В., Бендик М. А. Интеллектуальный капитал развивающейся фирмы: проблемы идентификации. Менеджмент в России и за рубежом, 2009. № 4. 178 с.
9. Макконнелл К. Р., Брю С. А. Економікс: в 2 т. Пер. з англ. Баку, 2011. Т. 1. 399 с.
10. Брукинг Е. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 288 с.
11. Едвинссон Л. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях М.: ИНФРА-М, 2005. 234 с.
12. Руус И., Пайк С., Фернстром Л. Интеллектуальный капитал. Практика управления. Москва: Высшая школа менеджмента, 2010. 448 с.
13. Кисельова В. А., Рязанцева В. О., Арістархов П. В. Интеллектуальный потенциал підприємства як фактор його сталого розвитку. *Вісник ЮУГУ. Серія Економіка та менеджмент, 2012. № 9, 128 с.*
14. Лев Б. Нематериальные активы: управление, измерение, отчетность. Москва: Квинто-консалтинг, 2003. 308 с.

15. Брукинг Е. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 304 с.
16. Pulic A. Measuring the performance of intellectual potential in knowledge economy, 1998. 451 p.

REFERENCE

1. Bekker, H. (2003), *Lyuds'kyu povedinka: ekonomichnyy pidkhdid. Vybrani pratsi z ekonomichnoyi teoriiy*. M.: Vydavnychyy dim HU-VShE, 672 p.
2. Styuart Tomas A. (2007), *Intelektual'nyy kapital. Nove dzherelo bahat'stva orhanizatsiy / Per. z anhl. V. Nozdrinu*. M.: Pokolinnya, 368 p.
3. Shumpeter, Y. A. (2008), *Teoriya ekonomichnoho rozvytku*. M.: Prohres, 1982. Direktmedia Pablishinh Moskva, 328 p.
4. Shnayder, D. (2003), *Tekhnolohichnyy marketynh. Vyd-vo Yanus-K*, 474 p.
5. Bahrinovs'kiy, K. A., Bendikov, M. A., Frolov, I. E., Khrustalev, E. Yu. (2001), *Naukomistkiy sektor ekonomiky Rosiyi: stan y Osoblyvosti rozvytku*. M.: TsEMI RAN., 120 p.
6. Pinyak, I. Burlits'ka, O. (2014), *Strukturizatsiya intelektual'noho Kapitalu VYShchOHO navchal'noho zakladu. Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava*, Vyp. 2. pp. 154–161.
7. Leont'yev, B. B. (2007), *Tsina intelektu. Intelektual'nyy kapital v rosivs'komu biznesi*. M., 200 p.
8. Dzhamay, Ye. V., Bendyk, M. A. *Intelektual'nyy kapital firmy, shcho rozvyvayet'sya: problemy identyfikatsiyi. Menedzhment v Rosiyi i za kordonom*, 2009. Vol. 4. 178 p.
9. Makkonnell, K. R., Bryu, S. A. (2011), *Ekonomiks: v 2 t. Per. z anhl. Baku.*, T. 1. 399 p.
10. Brukinh, E. (2001), *Intelektual'nyy kapital: klyuch do uspikhu v novomu tysyacholitti*. S-Pb. : Piter, 288 p.
11. Edvinsson, L. (2005), *Korporatyvna dovhota. Navihatsiya v ekonomitsi, zasnovaniy na znannyakh* M.: YNFRA-M., 234 p.
12. Ruus, Y., Payk, S., Fernstrom, L. (2010), *Intelektual'nyy kapital. Praktyka upravlinnya*. M.: Vyshcha shkola menedzhmentu., 448 p.
13. Kysel'ova, V. A., Ryazantseva, V. O., Aristarkhov, P. V. (2012), *Intelektual'nyy potentsial pidpnyemstva yak faktor yoho staloho rozvytku*. Visnyk YuUHU. *Seriya Ekonomika ta menedzhment*. Vol. 9, 128 p.
14. Lev, B. (2003), *Nematerial'ni aktyvy: upravlinnya, vymiryuvannya, zvitnist'*. M.: Kvinto-konsaltnh, 308 p.
15. Brukinh, E. (2001), *Intelektual'nyy kapital: klyuch do uspikhu v novomu tysyacholitti*. SPb.: Pyter. 304 p.
16. Pulic, A. (1998), *Measuring the performance of intellectual potential in knowledge economy*. 451 p.